

Geliş Tarihi: 27 Haziran 2024
Kabul Tarihi: 22 Kasım 2024

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal of Modern Turkish History Studies
XXIV/49 (2024 Güz/Autumn), ss. 751-774

DOI: 10.18244/ctad.1506141

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE'DE İLKOKUL SOSYAL ALAN DERS KİTAPLARINDA KÖYCÜLÜK ÇALIŞMALARI (1923-1933)*

Fatma EMEK**

Doğan DUMAN***

Öz

Köycülük politikası Osmanlı Devleti'nin son döneminde aydınların ilgi alanına girmiştir. Köyle alakalı yürütülen çalışmalar ile öncelikle köy ve köylünün ekonomik olarak güçlendirilerek toplumda yer edinmesi hedeflenmiştir. Bu hedefin başarılması için "Dürus-ı Eşya" ders kitaplarına köycülük çalışmalarına uygun bilgiler eklenmiştir. Ülkede yaşanan Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları köylerde yaşanabilecek olan ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. Ancak ülke nüfusunun yarısından fazlasının köylerde yaşaması daha Kurtuluş Savaşı sırasında köye yönelik adımlar atılmasını sağlamıştır. 1921 yılındaki Maarif Kongresi'nde derslerin toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi istenilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Paşa önderliğinde köycülük çalışmaları başlamıştır. Köycülük çalışmalarındaki amaç; köy ve köylünün ilk önce ekonomik sonra kültürel, sosyal durumunun iyileştirilmesi olmuştur. Siyasi idare, izlediği köycülük politikasını okul çağındaki çocuklara ağırlıklı olarak "Yurt Bilgisi" ve belli ölçülerde "Hayat Bilgisi", "Dürus-ı Eşya" gibi derslerde aktarmıştır. Bu dersler aracılığıyla yeni rejimin idealize ettiği köy ve köylü profili çocuklara benimsetilmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında, 1923-1933 yılları arasında ilkokul 3., 4. ve 5. sınıflarda okutulan Yurt Bilgisi ve Hayat Bilgisi gibi sosyal alan ders kitaplarıyla çok sınırlı biçimde Dürus-ı Eşya ders kitaplarında köycülük politikasına ilişkin öğrencilere yönelik ne tür anlatıların yapıldığı irdelenmiştir. Böylelikle ders kitaplarının yürürlükteki politikaların öğrencilere aktarılmasında ve benimsetilmesinde ne denli önemli bir araç olarak kabul edildiğinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitapları, Eğitim, Köy, Köylü, Köycülük Politikası.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doktor, (e-posta: fatma-emek-@hotmail.com), (Orcid: 0000-0002-3492-9753).

*** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni., Buca Eğitim Fak., Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, (e-posta: dogan.duman@deu.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-4662-9942).

VILLAGISM STUDIES IN PRIMARY SCHOOL SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN TÜRKİYE (1923-1933)

Abstract

Peasant policy in the last period of the Ottoman Empire period, it became an area of interest for intellectuals. The village-related activities primarily aimed to strengthen the village and its inhabitants economically and give them a place in society. In order to achieve this goal, information in line with peasant studies was added to the "Dürus-ı Eşya" textbooks. The First World War and the War of Independence negatively affected the economic development in the villages. However, the fact that more than half of the country's population lived in villages led the government to take steps towards the village even during the War of Independence. In 1921, the Education Congress called for the reorganization of courses in accordance with the needs of society. After the proclamation of the Republic, peasantry activities started under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. The aim of the peasantry activities was to improve the economic, cultural and social situation of the village and the peasants. The political administration conveyed its peasant policy to school-age children mainly in courses such as "Yurt Bilgisi" and, to a certain extent, "Hayat Bilgisi", "Dürus-ı Eşya". Through these lessons, the village and peasant profile idealized by the new regime was tried to be adopted by children.

Within the scope of the study, primary school 1923-1933 between 3., 4. and 5. social field textbooks such as Civics and Life Sciences taught in classrooms, as well as Dürus-ı Eşya textbooks in a very limited form, and what kind of narratives are made for students related to village politics in the textbooks, have been examined. In this way, it is aimed to understand how textbooks are considered as an important tool in transferring and adopting the current policies to students.

Keywords: *Textbooks, Education, Village, Peasant, Village Policy.*

Giriş

Avrupa’da 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali feodalitenin büyük ölçüde ortadan kalkmasına, süreç içerisinde halkın ziraattan uzaklaşarak tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşümünü başlatmıştır. Bu yeni düzende köyün ve köylünün konumu ise başlangıçta belirsizdir. Sanayi ile güçlenen Batı, tarımsal üretimin kaynağı olarak gördüğü Doğu’yu kendi istekleri doğrultusunda yeniden tasarlamak için adımlar atmıştır. Böyle olunca da 19. yüzyılda idareciler ve düşünürler dikkatlerini köye yöneltmiş, kırsal kesimleri dönemin koşullarına göre yeniden düzenlenmeye çalışarak köy ve köycülük ile ilgili yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamışlardır.¹ Aynı yüzyıl içerisinde bu gelişmelere paralel olarak Avrupa’da eğitim alanında da değişimler yaşanmıştır. Eğitim zorunlu hale getirilmiş ve böylece ders kitapları eğitimin önemli materyalleri arasına girmiştir.² Süreç içerisinde kitapların içerikleri siyasi iktidarların izlemiş olduğu politikalara göre değişim göstermiştir. Bu değişimin topluma yansıtılmasında ve istenilen vasıflarda vatandaş yetiştirilmesinde ise ders kitapları önemli rol oynamıştır.³

Osmanlı Devleti idarecilerinin ve düşünürlerinin Avrupa’nın aksine köycülük kavramına ilgi göstermeleri oldukça geç olmuştur. Köy konusunda yalnızca teşkilatlanmada Avrupa örnek alınarak değişikliklere gidilmiştir. Osmanlı’da devlet yönetiminde en alt birim olan köyün statü kazanması 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnameleri ile gerçekleşmiştir.⁴ 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yürürlüğe giren bu nizamnamelerle köylerin idari yapısı değişime uğramıştır. Her köyde muhtarlıklar açılmış, herkesin toplu şekilde kullandığı okul, dini yerlerin bakımı, köyün genel temizliği, köy korucusunun belirlenmesi, vergi toplanması muhtarların sorumlulukları arasında yer almıştır.⁵ Yaşanan değişime rağmen köyler hala ağırlıklı olarak devlete vergi ve asker veren yerler olarak görülmeye devam etmiş köycülük sadece teşkilatlanmada hayata geçirilmiştir.⁶ Aynı yıllarda devletin eğitim yapısı içerisinde de değişikliğe gidilmiştir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve 1870 Telif ve Tercüme Nizamnâmesi, modern anlamda ders kitaplarının yazılmasını sağlamıştır.⁷

1 Recep Ertürk, *Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları* (Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997), 13-14.

2 İ. Hakkı Demircioğlu, “Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, 38 (Yaz 2013): 120.

3 Derya Akın, “1939-1945 Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihine Bakış”, *Tarih Okulu*, 57 (2022): 932.

4 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 251.

5 İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 112.

6 Parvus, “Köylüler ve Devlet”, *Türk Yurdu*, 9 (9 Mart 1328): 264.

7 Arzu M. Nurdoğan, “II. Abdülhamid Döneminde İlköğretim Okullarındaki Ders Kitapları ve Tarih Öğretimi”, *Türk Tarih Eğitimi (TUHED)* 3, 2 (2014): 85.

II. Meşrutiyet Dönemi ülkede köycülük çalışmalarına yönelik daha köklü adımların atılmaya başladığı yıllar olmuştur. Bu süreçte köye yönelik politikalar dönemin aydınları tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle de köylerin ihmal edilmişliğine bakımsızlığına dikkat çekilmiş, savaşların yol açtığı olumsuzluklar, salgın hastalıklar, kötü yönetim ve eskimiş geleneklerle mücadele edilmesi gereğine vurgu yapılmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesi için köye yönelik çalışmaların hızlandırılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.⁸ Bir görüşe göre ülkede ziraat ilkel yöntemlerle yapıldığı için üretimde artış sağlanamamaktadır. Bu nedenle de köylü, ticari kazanç elde edebileceği bir üretim yapamamakta, sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu durumun temel sebebi ise eğitim eksikliğine ve teknik desteğin yetersizliğine bağlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre zaten ülke kalkınması da köyden başlatılmalıdır.⁹ Eğitim, günün koşullarında yeniden şekillendirilip çözüm olarak gösterilirken, kitapların içeriği izlenecek olan politikalara göre yeniden şekillendirilmiş ve yaşanan değişimin tüm ülkeye yansıtılmasında ders kitapları kullanılmıştır.¹⁰

Bu dönemde ülke nüfusunun büyük kısmını köylüler oluşturduğu için devletin ilk görevinin köyün her bakımdan gelişmesini sağlamak olduğu anlayışı güç kazanmıştır. Köylünün sefaletten kurtuluşunun en etkili yolunun eğitim olduğu düşünülmüş ve böylece köy okullarında modern ziraat eğitiminin verilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹ Belirlenen müfredat doğrultusunda köy kalkınmasını ve köylünün toplum içerisinde gelişimini hızlandırmak için Darülmualimat Sanayi-i Ziraiye öğretmeni İhsan Onnik'in hazırladığı “Sütçülük, Tereyağcılık ve Peynircilik”¹², “İpekçilik”¹³, “Arıcılık”¹⁴, “Tavukçuluk”¹⁵, “Ekmek ve Nişastacılık”¹⁶, ve “Gül Yağcılık”¹⁷, isimli okul kitaplarında tarım ve hayvancılık üzerine anlatımlar yapılmıştır. Ancak dönemin aydınları bu eğitim anlayışının köyle sınırlı kalmaması, tüm yurda

8 Abdullah Cevdet, “Büyük Hastalık”, İctihad V, 117 (21 Ağustos 1330): 313-314.

9 Sabahaddin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir: Meslek-i İctimai Programı* (İstanbul: Kader Matbaası, 1334), 62-64, 94.

10 Venera Gatina, “Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi” (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2009), 5.

11 Mehmed Zeki, “Köylerde Mektepçilik”, *Yeni Fikir* 3, 18 (1 Kânunu evvel 1329): 581-582.

12 Daha detaylı bilgi için bkz. Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Sütçülük, Tereyağcılık ve Peynircilik Sanatı* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331).

13 Daha detaylı bilgi için bkz. Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-İpekçilik Sanatı* Matbaa-i Amire, İstanbul, 1331.

14 Daha detaylı bilgi için bkz. Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Arıcılık Sanatı* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331).

15 Daha detaylı bilgi için bkz. Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Tavukçuluk Sanatı* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331).

16 Daha detaylı bilgi için bkz. Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Ekmek ve Nişastacılık Sanatı* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331).

17 Daha detaylı bilgi için bkz. Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Gül Yağcılık Sanatı* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1332).

yayılması gerektiğini savunmuştur.¹⁸ Böylece “*Dürus-ı Eşya*” ders kitaplarına da köycülüğe yönelik konular eklenmiştir. Köye yönelik bu müfredat ve ders kitaplarına yapılan birtakım eklemelerle çocukların derslerde öğrendikleri modern ziraat bilgilerini ailelerinin yanında uygulama fırsatı yakalamaları, edindikleri bilgilerle kendi kendine yetebilecek duruma gelerek köylerini terk etmemeleri hedeflenmiştir.

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ve bu savaşın bitiminden hemen sonra girilen Kurtuluş Savaşı köy kalkınmasına yönelik tartışmaların gündemden uzaklaşmasına neden olurken bazı önerilerin de yaşama geçirilmesini engellemiş ve köye olan ilgiyi azaltmıştır.

1923-1933 Yılları Arasında Ders Kitaplarında Köycülük Çalışmaları

İşgalci güçlere karşı bir yandan bağımsızlık mücadelesi verilirken öte yandan içeride izlenecek olan eğitim ve ekonomi politikalarının belirlenmesi için bazı toplantılar da düzenlenmiştir. Örneğin 1921 yılında düzenlenen Maarif Kongresi’nde ilkokulda okutulan derslerin halkın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi, köylere yönelik yeni müfredatlar hazırlanması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁹ Diğer bir kongre ise henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1923 yılında İzmir’de Türkiye İktisat Kongresi adıyla yapılmıştır. Burada alınan kararlarla birbirine yakın köyler için yatılı ilkokulların açılması, uygulamalı ve teorik ziraat dersleri gösterilmesi, numune çiftlikleri vazifesi görebilecek okulların açılması gibi kararlar kabul edilmiştir. Ayrıca köy bekçileri ve kır korucuları, aşar, sağlık teşkilatının oluşturulması gibi köyü yakından ilgilendiren birçok konuda kararlar alınmıştır.²⁰ Bu tür kongre ve toplantılar sayesinde Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra izlenecek olan köycülük politikasının ilk nüveleri ortaya çıkmıştır.

Örgün eğitim sürecinde en belirleyici araçlardan biri olan ders kitapları aracılığı ile siyasi idare uygun gördüğü köycülük anlayışını daha kolay bir biçimde yaşama geçirme şansını elde etmiştir. 1922 yılında ilkokulların dördüncü sınıflarında okutulan Mehmed Asım ve Ahmed Cevad’a ait *Eşya ve Ziraat Dersleri* kitabında “Çiftçilik İşleri” başlığı altında ziraata yönelik anlatımlar yapılmıştır. Toprağın yüzden, adı ve derin olarak üç türlü sürüldüğü, bu işlemin hangi vakitlerde yapıldığı, sürme işleminde kullanılan saban, pulluk, saman kesme, dane ufaltma makinelerinin, tırmık, çapa gibi aletlerin ilkel ve modern olarak çizimlerine ders kitabında yer verilmiştir. Ayrıca hububatların, patates, yer elması, tütün, havuç, şalgam, pancar, susam, zeytin,

18 “İptidai ve İdadi Mekteplerinde Ziraat Dersleri”, *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, 5 (18 Teşrin-i Evvel 1325): 67-69.

19 Erol Kapluhan, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4, 8 (2014): 128.

20 Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 21-32.

kolza, kenevir, keten, pamuğun ne zaman ekildiği, harman işleri hakkında öğrenciye basit anlatımlarda bulunulmuştur. Süt, peynir, tereyağı üretiminin nasıl olduğu, arıcılık, ipekçilik konusunda öğrencilere anlatımlar yapılmıştır.²¹

Kurtuluş Savaşı sonrasında geriye yıkılmış, ekili tarlası ve hayvanı zarar görmüş köyler kalmıştır. Nüfusun büyük kısmının yerleştiği ve ülke ekonomisinin can damarı olan köylerin yeniden ayağa kaldırılması siyasi idare tarafından bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bunun için Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde kongrelerde alınan kararların yavaş yavaş hayata geçmesi ve görünür olması gerektiği düşünülmüştür.

Cumhuriyetin ilanı ile ülkeyi ayağa kaldırmak amacıyla topyekûn çalışmalar başlamıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet rejimi savaş sırasında desteğini aldığı bu kalabalık topluluğa kendini kabul ettirmeye çalışmıştır. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal alan olarak nitelenen köylerde ziraat yaparak yaşamlarını sürdürmektedir ve devletin vermiş olduğu eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Cumhuriyet ideallerine göre bu durumu dönemin şartları içerisinde düzeltebilmenin yolu ekonomiden geçmektedir. Sanayi gücü gelişmemiş olan ülkenin ekonomideki tetikleyici gücü ziraat olmuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa da konuşmalarında “*Türkiye’nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim: Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete hak kazanan ve layık olan da köylüdür.*” diyerek ülkenin gerçek efendisi olarak gördüğü köy ve köylüye yer vermiştir. Böylece “*Cumhuriyet Köylüsü*” kavramı ortaya çıkmış ve köy ve köylünün durumu ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık ve eğitim politikalarıyla güçlendirilmeye çalışılmıştır.²²

Yeni kurulan Cumhuriyet yönetimi, kırsal alanda refahı artırmayı, devrimleri benimsemiş bilgili, bilinçli, birlik içinde bir köylü milleti arzu etmekteydi. Zaten Atatürk’ün söylevleri de dâhil olmak üzere resmî söylem kırsal bölgelerin gelişiminde eğitimin rolüne vurgu yapmaktaydı. Böylece kırsal alanda bir tür eğitim seferberliği başlatılmıştır.²³ Bu doğrultuda yeni rejim, II. Meşrutiyet Döneminde hazırlanan eski ders kitaplarının yenileri hazırlanıncayakadar laik ve ulusal ideolojisiyle çelişmeyecek bir düzenlemeden geçirilmeleri koşuluyla okullarda okutulmasını kararlaştırmıştır. Yeni ders kitaplarının hazırlanmasına ilişkin çalışmalar ise ancak 1930’ların başlarından itibaren tamamlanabilmiş ve hazırlanan kitaplar öğrencilere sunulabilmiştir.²⁴

21 Mehmed Asım ve Ahmed Cevad, *Anadolu Yavrusunun Kitabı- Eşya ve Ziraat Dersleri* (İstanbul: Evkaf İslamiye Matbaası, 1922), 536-611.

22 Hilal Tuğba Örmecioğlu, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler”, *Bellekten* 83, 297 (Ağustos 2019): 730-731.

23 Fahriye Emgili, “Halkevlerinin Köy ve Köycülük Faaliyetleri”, *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 8 (2021/K1Ş): 197-198.

24 Erdal Aslan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, *Eğitim ve Bilim* 35, 158 (2010): 220.

Bu ders kitaplarındaki köy ve köylüye ilişkin izlenen politika yeni rejimin politikaları ile farklılık göstermemektedir. Öncelikli hedef ortaktır: Köyün ve köylünün ekonomik olarak güçlendirilmesi. Dolayısıyla bu dönemdeki sosyal alan ders kitaplarında köye yönelik, daha çok tarım ve hayvancılık ile elde edilen ürünlere katma değer katılarak kazancın artırılmasına ilişkin anlatımlara yer verilmiştir. Örneğin; bal mumundan mumun nasıl yapıldığı, balıkların nasıl kurutulduğu, sebze ve meyvelerden nasıl reçel yapıldığı, yine bu ürünlerden hangi yöntemlerle konserve elde edilerek bunlara katma değer katıldığı konusunda ders kitaplarında bilgiler yer almıştır.²⁵

1923 yılında ilkokulların ikinci sınıflarında okutulan Fuad Münir’e ait “Dürus-ı Eşya” dersinin ilk başlığı bitkiler olmuştur. “Çiçek bir nebattır. Ot bir nebattır. Ağaç bir nebattır. Yemiş bir nebattır. *Cenab-ı Hak bu nebatatın hiçbirisini lüzumsuz yaratmamıştır. Bunların hepsi bize birçok hizmetler ederler.*” denilerek bitkiler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Çiçeklerin bahçede yetiştirildiği ve onların canlı renkleriyle bahçelerimizi süslediği, güzel kokularıyla insanları keyiflendirdiği anlatılmıştır. Otların köyün çayırlarında yetişerek koyun, keçi, at, eşek, inek ve öküz gibi hayvanları beslediği, hayvanların insana et, süt verdiği, yük taşıdığı ifade edilmiştir. İnsanın her gün tükettiği sebzelerin bostanda yetiştiğine, meyvesi yenen, yakacak odun ve kereste ihtiyacı sağlayan ağaçların ormanlarda, dağlarda bulunduğu aktarılmıştır. Ayrıca hangi bitkinin hangi mevsimde yetiştiği resimler ve basit anlatımlarla çocuklara anlatılmıştır. Kitabın köy yaşamı ile ilgili diğer başlığı yararlı ve vahşi hayvanlardır. Burada çocukların hayatlarında karşılaşılabilecekleri ve her zaman ihtiyaç duyabilecekleri hayvanların neler olduğuna yer verilmiştir.²⁶

1923 yılına ait diğer bir Dürus-ı Eşya kitabında çiftçilik başlığı altında tarımla ilgili ayrıntılı anlatımlara yer verilmiştir. Tarlanın saban ile nasıl sürüldüğü, tohumun tarlaya nasıl saçıldığı, çiftçinin ekinlerini tırpan veya orak ile nasıl biçtiği, doğal veya sanayi gübresi verilen tarladan alınan mahsulün nasıl arttığı vurgulanmış ve bu durum resimlerle çocuklara gösterilmiştir. Diğer bir ders konusu evcil ve vahşi hayvanlar olmuştur. Ülkenin kendine has tavuk ırklarına, kuluçkanın nasıl yapıldığına, arıcılık, ipek böcekçiliği ve balıklar konusuna değinilmiştir. Burada amaç, özellikle hayvancılık alanında çocuklara gelecekte daha fazla maddi kazanç sağlayabilecekleri ıslah ve üretim çalışmaları hakkında bilgi vermektir. Kitabın önemli konu başlıklarından biri de haralardır. Savaştan yeni çıkmış, hayvan varlığı azalmış olan ülkenin cins damızlık aygır ve kısraklarının yetiştirilip çoğaltılmasına ihtiyacı olduğunun derslerde çocuklara öğretilmesi oldukça önemlidir.²⁷

25 Ebu’l-Muhsin Kemal, *Yeni Usul Eşya Dersleri* (İstanbul: Necmi-i İstikbâl Matbaası, 1339), 20, 68-69, 72-78.

26 Fuad Münir, *Eşya Dersleri* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1339), 3-38.

27 Ebu’l-Muhsin Kemal, *Yeni Usul Eşya Dersleri*, 34-42, 48-72.

Fotoğraf 1: Tarlaya Tohum Saçma.

Kaynak: Ebu'l-Muhsin Kemal, Yeni Usul Eşya Dersleri
(İstanbul: Necmi-i İstikbâl Matbaası, 1339), 36.

1924 yılında yürürlüğe giren 442 numaralı Köy Kanunu ile köylerin hukuki, sosyal ve ekonomi gibi hakları güvence altına alınmıştır. Bu kanun, eğitim de dahil olmak üzere bundan sonra her alanda takip edilecek olan köycülük politikasının temelini oluşturmuştur. Bu kanun aracılığı ile köylerin kalkındırılmasına ve modern bir çehreye kavuşturulmasına çalışılmıştır.²⁸ Aynı yıl Darülmualimin ve Darülmualimatların Hayvancılık ile Ziraat²⁹, liselerde ise Tabiat dersinde hayvan ve bitki konularına yer verilmiştir.³⁰ Yine 1924 yılında ilkokulların müfredat programında da değişikliğe gidilmiştir. Dürus-ı Eşya dersinin yerini Tabiat Tetkiki-Ziraat-Hıfzıssıhha almıştır.³¹ 1926 yılında yeniden değişikliğe gidilerek bu ders ilkokulların ilk üç yılında Hayat Bilgisi, sonraki iki ders yılı döneminde ise Tabiat dersi olarak okutulmaya başlanmıştır.³²

28 *Resmî Gazete*, 68 (07.04.1924), 6-13.

29 *İbtidai Darülmualimin ve Darülmualimatlara Mahsus Müfredat Programı* (İstanbul: Matbaayı Amire, 1340), 2-3.

30 *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı* (İstanbul: Matbaayı Amire, 1340), 2.

31 *İlk Mekteblerin Müfredat Programı* (İstanbul: Matbaayı Amire, 1340), 38-44.

32 *İlk Mekteblerin Müfredat Programı* (İstanbul: Milli Matbaa, 1926), 7-27; *İlk Mekteblerin Müfredat Programı* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1927), 5.

1927 yılında ilkokullarda okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında “hayvanlar” konu başlığı içerisinde “hayvan ıslahı ve çoğaltımı” hakkında çocuklara ayrıntılı bilgiler verilmiş ve bu konuda duyarlı olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin atlar, binek ve koşum hayvanı olarak ikiye ayrılmış ve at ırkları konusunda detaylı anlatımlarda bulunulmuştur. Aynı başlık altında Türkiye’deki yerli Karaman, Dağlıç ve Kıvırcık ile dünyadaki Karagül, Merinos, Leicester koyun ırkları konusu da resimlerle anlatılmıştır. Ayrıca kitapta bu hayvanların barındıkları yerler olan ağıllara, koyunların nasıl besleneceği ve kırılacağına ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Ders kitabında “keçi” konusu da yer almış, ülke için en iyi sağmal hayvanlardan biri olduğuna, Malta, Kıl, Ankara, Suriye, Keşmir gibi ırklarının bulunduğu değinilmiştir. Keçinin süt üretimini artırmak için iyi beslenmesine ve sağlıklı koşullarda barındırılmasına dikkat çekilirken, etinin, sütünün, derisinin ve kılının katma değerli olarak işlenerek satılması halinde daha çok kazanç sağlanacağına değinilmiştir. Fiyatının koyuna göre daha ucuz olması sebebiyle keçinin tercih edilmesi gerektiği ilkokul çağındaki çocuklara derslerde anlatılmıştır. Büyükbaş hayvanlar konusunda ise ülkede Rumeli, Balya-Karaaydın, Anadolu, Halep-Şam ırkı sığırların bulunduğu belirtilmiştir. Mevcut yerli sığırların Avrupa sığırlarına göre et ve süt verimleri açısından yetersiz kalmaları nedeniyle bu türlerin ıslah edilmesi gereğine de vurgu yapılmıştır. Ayrıca sağladıkları yarar açısından manda, tavuk ve arı da Hayat Bilgisi dersinin önemli konu başlıkları arasında yer alan diğer hayvan türleri olarak dikkat çekilmektedir.³³

Cumhuriyet rejiminin genelde ülke ve toplum, özelde ise köy kalkınmasında önemli görevler yüklediği öğretmenlerin yetiştirildiği okul programlarında da birtakım düzenlemelere gittiği görülmektedir. Köy öğretmen okullarının 1927 yılındaki müfredatında “*Hayatiyat-Hıfzıssıhha ve Ziraat*” ile “*Yurt Bilgisi*” dersinde ziraat konularına yer verilmiştir.³⁴ Aynı yıl ortaokul ve lise müfredatında yapılan değişikliklerle ortaokullara “*Hayvancılık*”, liselere ise “*Nebatî ve Hayvanî Fizyoloji*” dersi eklenmiştir.³⁵

1928 yılından itibaren ilkokullarda okutulan Yurt Bilgisi dersinde köye yönelik anlatımlar artırıldığı görülmektedir. En küçük idari birim olarak kabul edilen köy, kasaba ve şehir gibi ülkenin önemli yerleşim birimlerinden biri olarak değerlendirilmiş, köy kalkınmasında devlet birçok cephede faaliyet göstermeye başlamıştır. Köyde yaşayanların buldukları yerde çalışarak para kazanmak, medenî yaşam koşulları içerisinde kazandığını harcamak, yaşamaya uygun temiz, yolu, suyu olan alanlarda iskân edilme haklarının olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca köyün medeniyet seviyesini yükseltmek

33 Hüviyet Bekir ve Ali Haydar, *Hayat Bilgisi-Hayvanlar* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1927), 10-69, 115-132, 297-313.

34 *Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı* (İstanbul: Milli Matbaa, 1927), 3, 12-13, 26-32.

35 *Orta Mekteb ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1927), 4-5.

için her köyde okul, dükkân, dispanser açmak, insan ve hayvan sağlığı için genel önlemler almak, ekonomiyi hareketlendirmek için kooperatifler oluşturmak, köylere gazete, dergi göndermek köycülük politikasının gerekleri olarak görülmüştür. Devletin izlediği bu politika okul çağındaki çocuklara derslerde okutulan kitaplar yoluyla aktarılmıştır.³⁶

Yurt Bilgisi ders kitaplarında ayrıntılı bir şekilde anlatılan konulardan biri de köy teşkilatı olmuştur. Örneğin “*Köy İhtiyar Meclisi*”nden bahsedilirken üyelerinin iki senede bir köy derneğinde toplanan köylüler tarafından seçildiği belirtilmiştir. Üye seçiminde köylerin nüfus miktarının önemli olduğu vurgulanarak bine kadar nüfusu olan yerleşim yerinin 8, iki bine kadar olanların 12 üyeden oluştuğu, seçilen üyelerin de haftada bir toplanarak köy ve köylünün nelere ihtiyacı olduğu konusunda fikir alışverişi yaptıkları detaylarıyla anlatılmıştır.³⁷ Ders kitabında İhtiyar Meclisinin diğer bazı görevleri ise şu şekilde belirtilmiştir: Okul, cami ve hamam gibi tüm köy halkının kullanacağı binaları inşa ettirmek için uygun görülen yerlerin satın alınması, arazinin mal sahibinin itirazı durumunda hükümete müracaat etmesi, köylüler arasında yaşanan basit adli olayları çözüme kavuşturması.³⁸

Yurt Bilgisi ders kitabında muhtarın köye ve köylüye karşı sorumlulukları da öğrencilere ayrıntıları ile verilmiştir³⁹:

Köyde hükümetin temsilcisi muhtardır. Bu sebeple muhtar hem devlet hem de köy işlerine bakmaktadır. Devletin çıkarmış olduğu kanunları halka ilan etmek, salgın hastalık çıktığında hükümete haber vermek, köylülere çiçek aşısını uygulamak, köyün güvenliğini sağlamak, vergi toplayanlara yardımcı olmak, asker toplamak, kaçakları ve eşkıyayı hükümete haber vermek, yangın, sel gibi felaketle karşılaşırsa köylüleri toplayıp el birliğiyle çözmek muhtarın devlete karşı sorumlulukları olmuştur. İhtiyar Meclisi ile görüşerek köylünün yapmaya mecbur olduğu işleri gördürmek, meclis kararıyla köy işlerine harcanacak parayı toplamak, harcamak ve hesabını tutmak.

Ders kitabında önemle üzerinde durulan konulardan biri de “imece”dir. İmece, “*köylülerin muhtarın önderliğinde birleşerek köy işlerini yapması*” olarak tanımlandıktan sonra, öğrencilerin imece sistemini zihninde canlandırabilmesi ve öğrenebilmesi amacıyla örnekler verilmiştir. Köy kanuna göre de imece sisteminin zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere iki şekilde yürütüldüğü açıklanmıştır. Buna göre köylünün, ahırlarını evin diğer odalarından ayırarak yılda bir kere badana yapmak, köyün yollarını

36 Ali Kâmi, *Yurd Bilgisi* (İstanbul: Marifet Matbaası, 1928), 11-27, 40-60.

37 Abdülbaki, *Yurt Bilgisi* (İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1928), 44-46.

38 Ali Kâmi, *Yurd Bilgisi* 1928, 42.

39 Ali Kâmi, 43.

taş kaldırımıyla, tarlalarını arklarla döşemek, çamaşırılık, hamam, pazar yerleri yapmak, ortaklaşa şekilde köye pulluk, harman makineleri almak, ormanlık alan oluşturmak, kimsesiz oğlan çocuklarını sünnet ettirmek, kimsesiz kızları evlendirmek, köy oyunlarını öğrenmek gibi etkinliklere kendi isteğiyle katılıp katılmama hakkı vardır.⁴⁰ Sıtmayı önlemek için sıtma yapan sivrisineklerin barındığı su birikintilerini kurutmak, temiz içme suyu getirmek, çeşme yapmak köyü temiz tutmak, köyün ortasında bir meydan açmak, köye yol, okul, mescit, köy ve misafir odası yapmak, meydana ve mezarlığa ağaç dikmek ise köylünün yapmaya mecbur olduğu yükümlülükler olarak verilmiştir.⁴¹ Böylelikle öğrenciler Yurt Bilgisi dersinde ülkenin yönetim birimleri içerisinde yer alan muhtar ve ihtiyar meclisi kavramları konusunda bilgilendirilmiştir. Ayrıca muhtarın devletin ve köylünün resmî temsilcisi olduğuna dikkat çekilirken, dayanışmanın gereğine ve önemine vurgu yapılmıştır.

Sıtmalı Köy ve Köylü

Sıtma ile Mücadele

Mücadeleden Sonra

Fotoğraf 2: Sıtma ile Mücadelenin Öncesi ve Sonrası Şeklinde Yurt Bilgisi Kitabında Görüntüsü

Kaynak: Abdülbaki, *Yurt Bilgisi* (İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1928), 52.

Yurt Bilgisi dersinde çocuklara köyün iskân açısından taşıdığı özellikler konusunda bilgi verilirken, köy evlerinin nadiren toplu halde bulunduğu, çoğunlukla bahçe ve tarlalarla ayrıldığı için dağınık bir yerleşim gösterdiği anlatılmış, buna rağmen köylülerin kasaba ve şehirde yaşayan insanlara göre birbirlerini yakından tanıyıp, yardımlaşmalarına değinilmiştir. Yürürlükte olan köy kanununa göre nüfusu 150 kişiden az olan köylerin

40 Ali Kâmi, 46-49.

41 Abdülbaki, *Yurt Bilgisi*, 47-53.

yaşam koşullarının yükseltilmesi için birleşmelerinin zorunluğundan söz edilmiştir. İçme suyunun köye getirilmesi, su çeşmeleri, kuyu, okul, cami ve misafir odalarının yapımı ile mera ve ormanların bütün köylülerin kullanımına açılmasının ortak bir sorumluluk ve ihtiyaç olduğuna değinilmiştir. Ayrıca bir köylünün mülkiyeti kendine ait bir merası, baltalığı, su kuyusu yoksa bu ihtiyaçlarını köyün sınırları içerisinde bulunan ve tüm köye ait olan yerlerden karşılayabileceği, hayvanını köyün ortak merasında otatabileceği, odununu köyün ormanından kesebileceği, testisini köyün çeşmesinden doldurabileceği çocuklara anlatılmıştır.⁴² 1930 yılında köy okullarının üçüncü sınıflarına okutulan Yurt Bilgisi ders kitabında da köy yerleşimi ve köylülerin dayanışmasına ilişkin şu ifadeler yer almaktadır.⁴³

Ev halkı için evler nasıl bir yurt, bir aile yurdu ise köy halkı için de köyler öylece bir yurt birer ‘köy yurdu’ oluyor... Bütün köy evleri bütün köy halkı köyün içinde bir aile gibi yaşıyor. Hep bu topluluk sayesinde onlar rahat rahat işlerine bakıyorlar çalışıp yiyorlar. İçimizde ne aç kalan var ne de çıplak! Köy halkı köy yurdunda herkes birbirinin yardımıyla biri birinin çalışmalarından istifade ederek yaşar.

Toplumsal ve ekonomik kalkınmayı kısa sürede gerçekleştirmek, yeni rejimin amaçladığı ulusal laik kültürü oluşturmak için eğitim en etkili araç olarak görülmüştür. Bu nedenle okul sayısını artırmak devletin temel önceliklerinden biri olmuştur. Bu konuda köylüden de yardım alınmak istenmiştir. Örneğin Yurt Bilgisi ders kitabında okul yapımına yardımcı olmak köylünün sorumluluklarından biri olarak tanımlanmıştır. Kitapta okulun köyün en havadar yerine yapılmasının köylülerin “*boynunun borcu*” olduğu belirtilirken, köyde okuyup yazanlar çoğalınca bir köy kiraathanesi oluşturulacağı, buraya hükümetin desteğiyle çeşitli gazeteler ile ziraat dergileri getirileceği ifade edilmiştir. Böylece köylünün okulda öğretilmeyen ziraatla ilgili birçok bilgiyi bu yolla öğrenebileceği belirtilmiştir. Ayrıca köye getirilecek kitaplar için köy odasına veya mescidin bir tarafına bir kitap dolabı konulması tavsiyesinde bulunulmuştur.⁴⁴

Köy etrafında bulunan koru ve ormanların korunması ile bu alanların çoğaltılması konusuna da Yurt Bilgisi ders kitabında yer verilmiştir. Ağacın havayı temizlediği ve güzelleştirdiği ifade edilerek yol kenarlarına, meydanların etrafına, mezarlıklara ağaç dikilmesinin önemine değinilmiş, genç ağaçların kesilmemesi, orman yangınlarına meydan vermemek için ağaçlık yerlerde ateş yakılmaması⁴⁵ gereğine vurgu yapılarak çocuklarda küçük yaşta çevre bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

42 Ali Kâmi, *Yurd Bilgisi* 1928, 22, 27, 46, 60.

43 Ali Kâmi, *Yurt Bilgisi 3* (İstanbul: Marifet Matbaası, 1930), 10-13.

44 Ali Kâmi, *Yurd Bilgisi* 1928, 58-59.

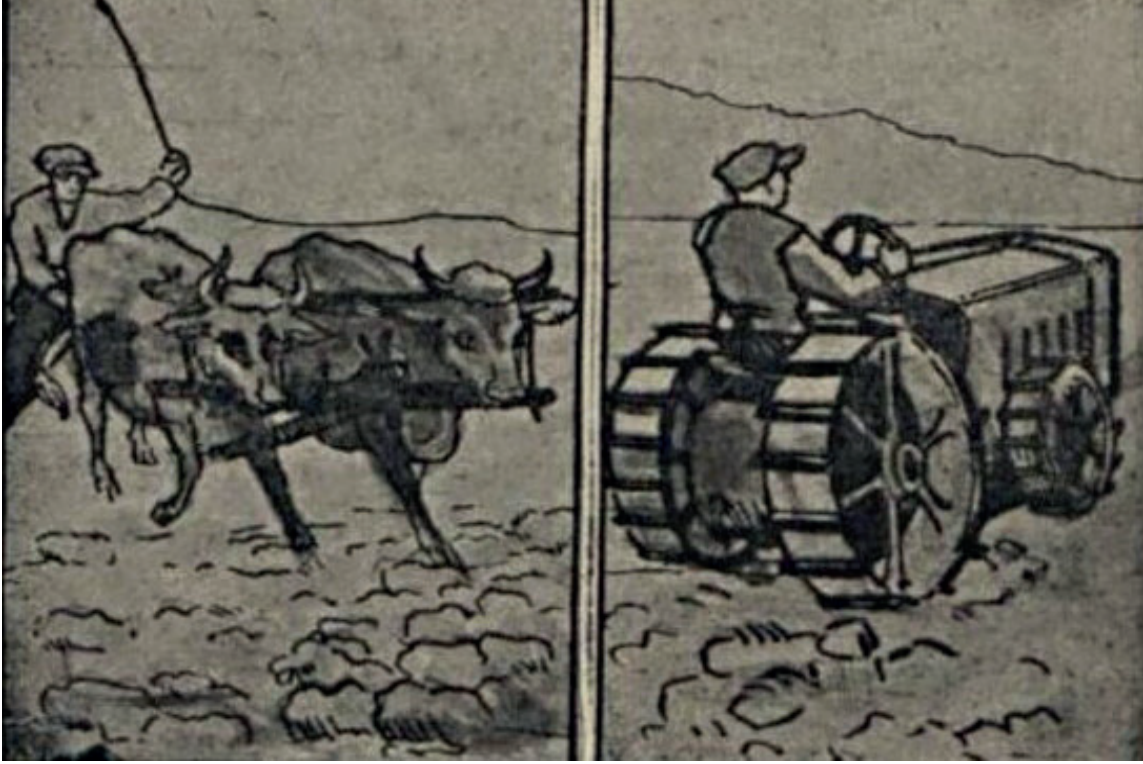
45 Ali Kâmi, 59-60.

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerine okutulan Yurt Bilgisi ders kitabının dikkat çeken başlıklarından biri de “*Köylü Nasıl Çalışır*” konusudur. Bu başlık altında köylünün tarlalarda çift sürdüğü, ekin ektiği, zamanı gelince mahsulünü toplayıp kendisi için gerekli olanı ambara yığıdığı, geri kalanı pazara götürüp satarak ihtiyaçlarını karşıladığı anlatılmıştır. Köylünün bütün bu işleri yaparken sadece kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamayıp aynı zamanda şehirde yaşayan ve ziraatla uğraşmayan milyonlarca insanın tarımsal gıda gereksinimini de karşıladığına değinilmiştir. Kitapta köyde yaşayanlara temel gereksinimleri dışında eğlenceye de ayırmak üzere para kazanmaları ve bunun için daha fazla çalışmaları tavsiyesinde bulunulması dikkat çekicidir. Köylünün kasabalarda haftada bir gün kurulan pazarlarda kendi üretimi olan yağ, peynir, yoğurt ve yumurta gibi ürünleri satması ve para kazanması teşvik edilmiştir. Öte yandan kitapta köylülerin pazarda ticaretini yaptıkları bu ürünleri köyde komşularına “*ayıp*” olduğu gerekçesiyle satmadıklarına, ihtiyacı olana parasız verdiklerine dikkat çekilmiştir. Yine kendi üretimleri olmamakla birlikte şeker, sabun, tuz ve kıyafet gibi ürünlerin de zor ulaşılabilen değerli ürünler olması nedeniyle köylülerin bunları birbirlerine hediye olarak verdikleri belirtilmektedir⁴⁶ ve böylelikle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki toplumsal dayanışma duygusuna vurgu yapılmaktadır.

Ziraat konusu da Yurt Bilgisi ders kitabının önemli başlıklarından olmuştur. Bu konu başlığı altında, “*alesinden kalan arazilerde sabanla ziraat ediyorsa çok çalışır az mahsul alır*” denilerek köylünün modern tarım yöntemlerini kullanmasının gereğine işaret edilmiştir. Ders kitabına göre nasıl ki diğer alanlarda teknolojik ilerleme olmuşsa ziraatta da yeni yöntemler ve makineler icat edilerek ilerleme yaşanmıştır. “*Bir pulluk bir orak bir harman makinesinin bir günde yapacağı işi bir köylü haftalarca canını çıkarırcasına uğraşsa yine başaramaz. Şimdi artık kazma kürek bel saban devrinde değil makine devrindeyiz.*” ifadesi kullanılarak köylünün ekonomik yönden gelişmesi için ziraat makinelerini kullanmayı öğrenmesi ve diğer yenilikleri yakalaması gerektiği anlatılmıştır.⁴⁷

46 Ali Kâmi, 11-14, 41.

47 Ali Kâmi, 51.

Fena ve Eski Ziraat

Yeni ve Fennî Ziraat

Fotoğraf: 3 Yeni ve Eski Usul Ziraatın Yurt Bilgisi Kitabında Görüntüsü.

Kaynak: Abdülbaki, *Yurt Bilgisi* (İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1928), 54.

Makineleşmenin öneminden söz edilirken modern tarımın diğer gereklerine de kitapta yer verilmiştir. Örneğin bir tarlaya her yıl aynı ürünün ekilmesi durumunda o tarlanın veriminin düşeceği, bu nedenle toprağa doğal veya sanayi gübresi verilmesi gereğine değinilmiştir. Bununla birlikte köylülerin sanayi gübresini kullanmayı bilmedikleri de ifade edilmiştir.⁴⁸ Ziraatı etkileyen olayların kuraklık, dolu, hayvan hastalığı gibi felaketler olduğu bunlardan herhangi birinin yaşanması işlerini yoluna koymuş bir çiftçiye harap edeceği belirtilmiş ve bu durum çocuklara şu şekilde anlatılmıştır;⁴⁹

Mezruatın yetişmesi için yağmura ihtiyaç vardır, bazen yağmurlar gecikir, havalar haftalarca aylarca kurak gider. Mahsuller büyüüp serpilmez cılız kalır, kurur. Çiftçi için bu bir ziyandır. Fakat çiftçi ne yapsın buna karşı onun elinden ne gelir. Bazı kere mevsimsiz yağmurlar yağar o da ayrıca ziyarı mucib olur. Mesela mahsul artık iyi kötü toplanmış harman zamanı gelmiştir. Bunun üzerine yağmur yağar onu çürütür. Onun için biçilip

48 Ali Kâmi, 51.

49 Ali Kâmi, 54-55.

toplanan mahsul uzun müddet açıkta bırakılmamalı bir an evvel ambara alınmalıdır. Bazı kere şiddetli bir dolu düşer mahsulü berbat eder, buna karşı da yapılacak şey yoktur. Semanın afetlerine karşı insanlar hala çok acizdir. Bugün kuraktan şikâyet ederken, yarın dolu ile karışık fırtınalı, boralı şiddetli yağmurlar yağar. Ortalığı sele boğar. Bu da bir afettir. Buna karşı köylü el birliğiyle çalışmalı selin yatağını değiştirmeli tarlaları selin uğrağından kurtarmalıdır.

Ders kitabında hayvan hastalıkları köylüler için bir “afet” olarak nitelendirilmiştir. Manda, sığır ve öküz köylünün malı, mal da canın yongası olarak görülmüş hastalık geldiğinde köylüye düşen görevin bir an önce durumu hükümete haber vermek, hasta olan hayvanı diğerlerinden ayırmak, hatta onun yanında bulunmuş olanları da diğer sağlam hayvanlarla karıştırmamak olduğuna vurgu yapılmıştır.⁵⁰ Köylülere ziraî bir afetle karşılaştıkları zaman medeni bakımdan ilerlemiş ülkelerde olduğu gibi kooperatif ve sigorta teşkilatlarıyla sorunun kolaylıkla çözüme kavuşturulabileceği bilgisi verilmiştir. Ayrıca köylüye borç para vermek için fırsat kollayan faizciler ve madrabazların olduğu, bir kere borç alındı mı köylünün yakasını kurtaramayacağı “Cumhuriyet hükümetimiz bir halk hükümeti. Hiç böyle şeylere göz yumar mı?” denilerek böyle kişilerden uzak durulması tavsiyesinde bulunulmuştur. Borç paraya ihtiyaç duyulması halinde Ziraat Bankası’ndan alınması tavsiye edilmiştir.⁵¹

Yurt Bilgisi ders kitabında “köyde eğlence” başlığı altında köydeki eğlence kültürüne ilişkin örneklemelerde bulunulmuştur. Kitapta köylerde yaşayanların kendilerine has eğlencelerinin bulunduğu, kışın köy odalarında toplanılıp türküler, şarkılar söylenerek keten helvası yapıldığı, yüzük oyunu oynandığı, yazın ise gençlerin en büyük eğlencesinin pehlivanlık, cirit olduğu, ciridin ise “Dedelerimizin adeta harp manevrası” olduğu ifade edilmiştir.⁵² Cirit dışında hafta sonları farklı köylerden gelen gençlerin at yarışı düzenlediklerine yer verilirken, diğer köy oyunlarıyla köylülerin bedensel olarak kuvvetlenip dinç kaldıkları, bu şekilde yetişen köylü gençlerin askerlik yaparken zorlanmayacakları ve savaştan kaçmayacakları tespitinde bulunulmuştur.⁵³ Modern sporlardan voleybol, tenis gibi oyunların köylerde oynanmaya başladığı ancak millî oyunlarımızın daha fazla yaygınlaşması gereğine değinilmiştir. Futbolun çocukların vücutlarını biçimsiz hale getirdiği, kasıklarını çatlattığı, hatta “18 yaşına gelmeden futbola heves etme”⁵⁴ şeklinde uyarılarda bulunmaktan geri durulmaması ise hurafeden öte başka bir anlam taşımamaktadır.

50 Ali Kâmi, 54-55.

51 Abdülbaki, *Yurt Bilgisi*, 57-68.

52 Abdülbaki, 73.

53 Ali Kâmi, *Yurd Bilgisi* 1928, 64.

54 Abdülbaki, *Yurt Bilgisi*, 73-74.

Yurt Bilgisi ders kitabında yer alan önemli konu başlıklarından biri de “Eğitim”dir. Kitapta sıklıkla “okula gitmiş ve gitmemiş bir köylü” arasındaki farklardan söz edilmektedir. Örneğin okulda eğitim almış bir köylünün sahip olacağı nitelikler şöyle sıralanır; toprağın yapısı hakkında bilgi sahibi olur, hangi toprağa ne ekilmesi gerektiğini ve ürün alınan tarlaları dinlendirmek için nadasa bırakılması gerektiğini, gübrenin nasıl verileceğini bilir, yine ziraat makinelerini kullanmayı becerir ve bu öğrendiği bilgiler sayesinde tarlasından daha fazla yarar elde ettiğinin farkındadır. Ders kitabında okula gitmemiş olan köylü ise, “anne ve babasından ne öğrenmişse” o sınırlı bilgileri uygulayan, dolayısıyla “ilk insanların bilgisinden pek farklı” olmayan⁵⁵ yetersiz bir kişi olarak nitelendirilmektedir.

Eğitimin köy ve köylünün sağlığının korunmasındaki önemine de işaret edilerek, hastalıkların nedenlerine ve hastalıklardan korunmanın yollarına değinilmiştir:⁵⁶

Mektepte biz neler, ne faydalı şeyler öğreniyoruz. Bir kere her işin başı sağlık değil mi? Hâlbuki birçok köylüler hastalığı zorla davet ediyorlar. Hastalıkların çoğunun pislikten geldiğini anlamıyorlar. Lağımlar sokağın ortasından akıyor, pis pis kokuyor, köyün havasını bozuyor.

Evvelleri ben de bilmezdim. Meğerse temiz havanın sıhhatimize ne kadar yardımcı varmış! Hava temiz ve saf olunca insanın kanı da temiz oluyor, iştahı artıyor, yediğinden fayda buluyor. Kanlı canlı olmak nerde, hastalıklı, cılız dermansız olmak nerde? Böyle hastalıklı kimselerin çalışmaya da takatleri olmaz, çalışmayınca da hayatını kazanamaz. Onlar için ölmek hayırlıdır. Çünkü sürünmektense ölmek daha iyidir.

Hâlbuki sıhhatimizi muhafaza nasıl olur, biraz bilinse buna hacet kalmaz. Dikkat edilmesi lazım olan şeyleri şimdi biz pek ala biliyoruz. Evvelâ temizlik, evin temin olması. Sonra köyün temizliği, gübrelerin evlere ve köy meydanına yakın yerlere yığılmaması, yani havanın temizliğine dikkat. Çünkü bunlar havayı bozar. Sinekleri çoğaltır. Bu sinekler pis yerlere konduktan sonra gelir yüzümüze gözümüze, yiyeceğimiz şeylere konar, hastalık tohumlarını birlikte taşırlar. Verem ve bağırsak hastalıklarının yayılmasına sebep olurlar.

Helesivrisinekler önümüze kosalar bir vuruştan tanesini öldürebileceğimiz bu cılız hayvanlar binlerce babayiğitin kanına girmiştir. Çünkü sıtma hastalığının tohumunu bunlar taşır. Sivrisinekler ise bataklıklarda, durgun sularda ürer çoğalır. İçtiğimiz sulardan da vücudumuza birçok hastalıklar geçebilir. Meydanda akan lağımlar içtiğimiz sulara karışacak olsa

55 Ali Kâmi, *Yurt Bilgisi* 1930, 23.

56 Ali Kâmi, 24-27.

düşününüz ne iğrenç bir şey olur. Hâlbuki onun asıl büyük tehlikesinin yanında iğrenç olması hiç kalır. Çünkü içine böyle lağım karışan suların içilmesinden “tifo humması” denilen korkunç bir hastalık alınır. Bu hastalığa tutulanların oturağı dökülüp lağıma karıştıkça hastalık tohumları beraber akar, sulara karışır.

“Köyün temizliği ve güzelliği için çalışmak büyük vatan hizmetlerindedir.” ilkesiyle hareket edilse de köylünün bunlardan her zaman istifa etmediği hayvanlarıyla aynı çatı altında yaşadığı, gübreleri evinin yanına yığıldığı, baca dumanının evinin içerisinde kaldığı, evine sadece iki pencere koydurduğu bunların da her zaman kapalı durduğu, böylece hastalık mikroplarının çoğaldığına yönelik tespitler ders kitabında yer almaktadır.⁵⁷

Köylünün en önemli geçim kaynaklarından biri olan “hayvancılık” konusu da Yurt Bilgisi ders kitabının konu başlıkları arasında yer almıştır. Kitapta “ata, eşeğe yükünü taşıtırken, öküze çift sürdürür, ineğin ve koyunun sütünü, keçi ve koyunun tiftik ile yününü almıştır”⁵⁸ ifadesine yer verilerek, sahip olunan her hayvanın köylünün bir ihtiyacını karşıladığına değinilmiştir. Köylülerin yaşamlarının her anında yanında olan bu hayvanlar onlar için çok kıymetli varlıklar olarak nitelendirilmiş, “ölecek olursa evladı ölmüş kadar acınır”⁵⁹ ifadesi ile de sahip oldukları hayvanların önemi ve onlarla kurdukları bağın ne kadar güçlü olduğuna dikkat çekilmiştir.

Salgın hastalıklara karşı alınması gereken önlemler konusunda da köylü bilgilendirilmiştir. “Köy hayvanlarında salgın bulaşık bir hastalık olunca ne yapmalı? Mektep görmeyen, köy kanununu bilmeyen köylü, hayvanı kendi bildiği ilaçlarla iyi etmeye çalışır. Hasta hayvanı sağlamların yanından ayırmaz. Çok geçmeden hastalık sağlamlara da bulaşır. Hepsi telef olur, gider.”⁶⁰

Hastalık konusundaki bu anlatımdan sonra çocuklara yaşanabilecek bir salgın durumunda hükümete haber verilmesi gereği konusunda uyarı ve telkinde bulunulmuştur. Ayrıca çocukların hayvanlara karşı daha duyarlı ve merhametli olmaları istenmiştir.

Çocuklar hayvanlara karşı biraz insafsız oluyorlar hayvan duygusuz bir mahlûk değildir. Onun da canı var o da acı duyar. O da yorulur. O da pislikten hasta olur. Çocuk gibi bakılmak ister. Hele büyüklerin elinde bakımsızlıktan telef olursa bu hiç affolunmaz. Çünkü onlara iyi bakmak bizim kendi çıkarımıza bakmak demektir. Hiçbir kimse oturduğu veya iradını aldığı bir evi yakar, yıkar mı? Böyle bir şey yaparsa ona deli derler.

57 Ali Kâmi, 27-30.

58 Ali Kâmi, 35.

59 Ali Kâmi, 35.

60 Ali Kâmi, 35-36.

İşte hayvanlarına bakmayan, onlara eza eden bir kimse de deli gibidir: deliden beterdir. Delinin akli olmadığı halde belki hayvanlara karşı daha merhametlidir.⁶¹

denilerek hayvanlara eziyet etmenin, dövmenin çok yanlış olduğu küçük yaşta çocuklara öğretilmeye çalışılmıştır.

1931 yılında ilkokulların beşinci sınıflarına okutulması kabul edilen Celal Nuri'nin Vatandaşlık (Yurt Bilgisi) kitabında sınırlı da olsa köyden kente göç sorununa değinilmiş ve basit çözüm önerilerinde de bulunulmuştur. Kitabın yazarına göre “Şu civarda bir mektep açmalı. Açılmazsa köylüler kaçar. Mektebi olan yere göçerler. Hele şu çiftliklerin ilerisindeki köye bir dispanser açmalı ki bir köylü, bir çiftçi hastalanırsa ölmesin, boş boşuna gitmesin.” denilerek köyden şehre göçü önlemek için okul ve dispanser açılması yeterli bir çözüm olarak görülmüştür. Yazar, bu işlere harcanacak olan paranın çok da düşünülmemesi gerektiğini, çünkü bu yol ile ekonomik anlamda bundan büyük yarar sağlanacağını ifade etmektedir.⁶² Henüz 1930'ların başında kırsaldan kentlere yönelik göç sorununun gündeme getirilmesi ve buna ilişkin önerilerde bulunulması çok dikkat çekicidir. Bunda şüphesiz ki Türkiye'nin bu dönemde neredeyse tamamıyla bir tarım ülkesi olması, bununla birlikte henüz modern tarımsal üretimi gerçekleştiremeyip ağırlıklı olarak insan gücüne dayalı bir üretim tarzına sahip olmasının da payı vardır.

61 Ali Kâmi, 36-37.

62 Celal Nuri, *Vatandaşlık (Yurt Bilgisi)* (İstanbul: İleri Kütüphanesi, 1931), 76-77.

Sonuç

Erken Cumhuriyet Dönemi köycülük politikasının temeli dönemin şartları çerçevesinde köylere eğitim, sağlık, ekonomi, kültür gibi alanlarda ulaşarak bu yerleşim birimlerini diğer yerlerle eşit seviyeye getirme esasına dayandırılmıştır. 1923 yılında yeni kurulan Cumhuriyet idaresi, toplumdaki sınıfsal farklılıkları kaldırarak bütünleştirici bir yapı oluşturmaya çalışmıştır. Bu yapı halkçılık ve milliyetçilik ilkeleri üzerinde şekillenmiştir. Halkçılık kavramı çerçevesinde biçimlendirilen köycülük politikasının yaşama geçirilmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun büyük bir bölümünün köylerde yaşadığı Türkiye için büyük önem taşımıştır. Dönemin hükümetleri belirlenen politikalar doğrultusunda, sağlık, eğitim, ekonomi gibi konuları köyle bütünleştirerek, köyü çağın koşullarına göre dönüştürmeye, modernleştirmeye çalışmışlardır.

Köy ile devlet arasında bir bağ kurmak ve hemen her alanda düşünülen değişimi hayata geçirebilmek için okullarda okutulan ders kitapları ise etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet yönetiminin belirlediği amaçlar doğrultusunda inşa edilmek istenen köy ve köylü profili özellikle sosyal alan ders kitapları aracılığı ile çocuklara aktarılmaya çalışılmıştır. Siyasal ve ideolojik anlamda Cumhuriyet yönetimini benimseyecek yeni bir kuşak yetiştirilmesi öncelikli amaçlardan biri iken, diğer taraftan gerçekleştirilmeye çalışılan köklü değişikliklerin toplum tarafından daha kolay biçimde kabul edilmesini sağlamak için kısa süre içerisinde ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek yöneticiler açısından yaşamsal bir önem taşımaktaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik kalkınmayı sağlamak için sanayileşme konusunda bazı adımlar atılsa da 1920’lerde Türkiye’nin neredeyse bütünüyle bir tarım ülkesi olması nedeniyle bu dönemde köyler ülkenin ekonomik olarak kalkınmasında itici güç olarak görülmüştür. Öte yandan köylerde binlerce yıldan beri değişmeyen ilkel tarım yöntemleri ile üretim yapılmaya çalışılmaktaydı. Bu kısır döngüyü aşabilmek için bir yandan köye dönük bir takım yasal ve kurumsal düzenlemeye gidilirken diğer yandan da ders kitaplarında modern tarımsal üretim ve hayvancılığa ilişkin anlatımlara geniş yer ayrılmıştır. Bununla birlikte köy okullarında okutulan dönemin ders kitaplarında eğitim, sağlık, kültür konularına da gerekli görülen düzeyde yer verilmiştir. Bağımsızlık savaşının bitiminden sonra hemen her alanda başlatılan köklü değişiklikler kapsamında 1924 yılında cumhuriyet tarihinin ilk müfredat programı da hazırlanmıştır. Gerçekleştirilen bu değişikliklerle birlikte yeni rejimin ideolojisi doğrultusunda tüm ülkede topyekûn bir dönüşüm hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

I. Resmî Yayınlar

- İbtidai *Darülmualimin ve Darülmualimatlara Mahsus Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaayı Amire, 1340.
- İlk *Mekteblerin Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.
- İlk *Mekteblerin Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaayı Amire, 1340.
- İlk *Mekteblerin Müfredat Programı*. İstanbul: Milli Matbaa, 1926.
- Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı*. İstanbul: Milli Matbaa, 1927.
- Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaayı Amire, 1340.
- Orta Mekteb ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.
- Resmî Gazete*. 68 (07.04.1924): 6-13.

II. Araştırma Eserler

- Abdülbaki, *Yurt Bilgisi*. İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1928.
- Ali Kâmi, *Yurd Bilgisi*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1928.
- Ali Kâmi, *Yurt Bilgisi 3*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1930.
- Celal Nuri, *Vatandaşlık (Yurt Bilgisi)*. İstanbul: İleri Kütüphanesi, 1931.
- Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Ebu'l-Muhsin Kemal, *Yeni Usul Eşya Dersleri*. İstanbul: Necmi-i İstikbâl Matbaası, 1339.
- Ertürk, Recep, *Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları*. Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Fuad Münir, *Eşya Dersleri*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1339.

- Gatina, Venera. “*Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi.*” Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2009.
- Hüviyet Bekir ve Ali Haydar. *Hayat Bilgisi-Hayvanlar*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.
- İnan, Afet, İzmir İktisat Kongresi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Mehmed Asım ve Ahmed Cevad. *Anadolu Yavrusunun Kitabı- Eşya ve Ziraat Dersleri*. İstanbul: Evkaf İslamiye Matbaası, 1338-1340.
- Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Aricılık Sanatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331.
- Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Ekmek ve Nişastacılık Sanatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331.
- Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Gül Yağcılık Sanatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1332.
- Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-İpekçilik Sanatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331.
- Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Sütçülük, Tereyağcılık ve Peynircilik Sanatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331.
- Onnik İhsan, *Kadınlara Amelî Sanayi-i Ziraiye Dersleri-Tavukçuluk Sanatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331.
- Ortaylı, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Sabahaddin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir: Meslek-i İçtimai Programı*. İstanbul: Kader Matbaası, 1334.

III. Süreli Yayınlar

Bellefen

İctihad

Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi

Resmî Gazete

Türk Yurdu

Yalova Sosyal Bilimler Dergisi

Yeni Fikir

IV. Makaleler

- “İptidai ve İdadi Mekteplerinde Ziraat Dersleri.” *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, 5 (18 Teşrin-i Evvel 1325): 67-69.
- Abdullah Cevdet, “Büyük Hastalık.” *İctihad V*, 117 (21 Ağustos 1330): 313-317.
- Akın, Derya, “1939-1945 Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihine Bakış.” *Tarih Okulu*, 57 (2022): 931-972.
- Aslan, Erdal, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları.” *Eğitim ve Bilim* 35, 158 (2010): 215-231.
- Demircioğlu, İ. Hakkı, “Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar.” *Karadeniz Araştırmaları*, 38 (Yaz 2013): 119-133.
- Emgili, Fahriye, “Halkevlerinin Köy ve Köycülük Faaliyetleri.” *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 8 (2021/Kış): 195-226.
- Kapluhan, Erol, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi.” *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4, 8 (2014): 123-134.
- Mehmed Zeki, “Köylerde Mektepçilik.” *Yeni Fikir* 3, 18 (1 Kânunu Evvel 1329): 579-582.
- Nurdoğan, Arzu M., “II. Abdülhamid Döneminde İlköğretim Okullarındaki Ders Kitapları ve Tarih Öğretimi.” *Türk Tarih Eğitimi (TUHED)* 3, 2 (2014): 82-111.
- Örmecioğlu, Hilal Tuğba, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler.” *Bellekten*, 83, 297 (Ağustos 2019): 729-752.
- Parvus, “Köylüler ve Devlet.” *Türk Yurdu*, 9 (9 Mart 1328): 262-268.

Extended Abstract

The peasant policy emerged in the West in the 19th century. In order to strengthen the village and peasants, political administrations made innovations in land ownership, education, agriculture and economy. In the same century, in the Ottoman Empire, peasantry activities were observed in the state organisation. The administrative structure of villages was changed with the enactment of the Vilayet Regulations of 1864 and 1871. However, despite these changes, the expected positive transformations in social, cultural, and economic spheres did not materialize.

In the Second Constitutional Monarchy Period, peasantism found existence within the idea of Turkism. The intellectuals of the period started to express the difficulties experienced by the village and the peasants. In order to strengthen the bond between the village and the state within the education system of the Ottoman Empire, information in accordance with the peasantry studies was added to the 'Dürus-ı Eşya' textbooks. Just as agricultural education was introduced in village schools, courses related to profitable activities for villagers such as dairy farming, butter making, cheese production, beekeeping, and poultry farming were also included in the curriculum. The First World War and the War of Independence distanced the political administration from the peasantry for a while.

While the War of Independence, led by Mustafa Kemal Atatürk, was still ongoing, the Ministry of Education organized the Turkish Education Congress in 1921, and immediately after the war ended, the Turkish Economic Congresses were held in 1923. With these congresses, new curricula were prepared for villages, and decisions were taken on many issues that closely affected the village, such as the provision of practical and theoretical agricultural courses. In these years, more than half of the country's population was living in villages engaged in agriculture and animal husbandry, and the opportunities provided by the state to its own people such as education, health and culture were not sufficiently accessible. Therefore, in the first years of the Republic, the aim of the peasantry policy was to improve the life of villages and villagers within the conditions of the period. During this period, the situation of the village and the peasants, who were regarded as the true masters of the country, was tried to be strengthened through economic, social, cultural, health and education policies. Textbooks were also seen as the most effective tool by political administrators in achieving the desired goal. However, the Republican regime thought that it would be difficult to prepare a new textbook in a short period of time. For this reason, for a while, he revised the books prepared by the former regime and organised them in such a way that they did not contradict his ideology and taught them in schools.

The Republican administration tried to convey its peasant policy to children through primary school social studies textbooks such as ‘Civics’ and ‘Life Science’. In the textbooks, the narratives about the village were mostly orientated towards agriculture and animal husbandry and the economic development of the villagers. Children were told about modern agricultural methods such as mechanisation in agriculture and fallow. In addition, children were given information about the breeds, breeding and reproduction of animals that they may encounter in their village life. With the peasantry policy pursued, it was emphasised how to combine the products obtained from the village with industry to obtain value-added products and how to increase the earnings of the peasants. For example, children were taught how to increase the added value of the products by explaining how to make canned food from vegetables and jam from fruits obtained from the village and how to dry fish.

In the textbooks, it is explained that the village is one of the important settlements of the country. It is stated that villages, which are the smallest settlement units of the country, are represented by elected mukhtars and members. Health, education, culture, culture and sports activities to be followed in villages were also covered in the textbooks within the scope of the villagisation policy. In order to raise the level of civilisation of the village, opening schools, shops and dispensaries in every village, taking general measures for human and animal health, establishing cooperatives to stimulate the economy, sending newspapers and magazines to villages, and playing games such as pehlivanlık and javelin among villagers by keeping their traditions alive were seen as the necessities of the peasant policy. While the political administration wanted the villages to have a modern structure within the conditions of the period, it also placed special emphasis on nationalism. In the textbooks, the narratives about villagism for children were sometimes depicted with pictures in order to make them memorise them more easily. Thus, primary school children had the opportunity to observe the conditions of villages before and after the villagisation policy was pursued, both through the narratives and pictures in the textbooks taught in schools and in their own lives.